

Пріоритетність міжнародних договорів при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2022

Дата публікації: 2022-09-26

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/priorytetnist-mizhnarodnykh-dohovoriv-pri-vyrishenni-kolizij-u-zakonodavstvi-analiz-sudovoi-praktyky/>

Відомості про автора

Берназюк Ян

Верховний Суд

Анотація

УДК 342.45

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/48>

ПРІОРИТЕТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРИ ВИРІШЕННІ КОЛІЗІЙ

У ЗАКОНОДАВСТВІ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

PRIORITY OF INTERNATIONAL AGREEMENTS IN SOLVING CONFLICTS

IN LEGISLATION: ANALYSIS OF COURT PRACTICE

Берназюк Я.О., д.ю.н., професор, заслужений юрист України професор кафедри конституційного та міжнародного права Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського Статтю присвячено з'ясуванню особливостей застосування судами підходу щодо пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного права з метою вирішення колізії у законодавстві. Доведено, що застосування міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, здійснюється судами у разі виникнення колізій між нормами міжнародного та національного права або за відсутності у національному законодавстві норм, що урегульовують відповідні правовідносини.

Автором визначено конституційну та правову основу застосування підходу пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного права та підстави врахування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні колізій у законодавстві. Обґрунтовано, що конституційно-правовою основою такого підходу є ст. 9 Конституції України.

Окреслено коло дискусійних питань у сфері визначення можливості застосування міжнародного акта у разі, коли такий акт не ратифікований, але містять загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Доведено, що при використанні підходу до вирішення колізій у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності міжнародних актів над національним законодавством, застосовують також положення міжнародних актів, що не ратифіковані Верховною Радою України у встановленому порядку, а містять загальновизнані принципи і норми міжнародного права.

На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини, Європейського суду справедливості (ECJ, фр. Cour de Justice européenne), та національної судової практики у сфері подолання колізії між нормами міжнародного та національного права встановлено, що пріоритетність норм міжнародного права над національним є поширеним підходом. Визначено, що практика Європейського суду з прав людини сприяє подоланню колізій у національному законодавстві з урахуванням конституційних засад верховенства права та конвенційних принципів, а також висновків щодо їх тлумачення.

Ключові слова: правова колізія, ієрархія актів законодавства, міжнародне право, міжнародний договір, Конституційний Суд України,

Верховний Суд, Європейський суд з прав людини. The article is devoted to clarifying the peculiarities of the application of the approach by the courts regarding the priority of the norms of international law over the norms of national law in order to resolve conflicts in legislation. It has been proven that the application of international treaties, the binding consent of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine, is carried out by the courts in the event of conflicts between the norms of international and national law or in the absence of norms regulating the relevant legal relations in the national legislation.

The author defines the constitutional and legal basis for the application of the approach of the priority of norms of international law over the norms of national law and the grounds for taking into account the practice of the European Court of Human Rights when resolving conflicts in legislation. It is substantiated that the constitutional and legal basis of such an approach is Art. 9 of the Constitution of Ukraine.

The range of debatable issues in the field of determining the possibility of applying an international act in the event that such an act has not been ratified, but contains generally recognized principles and norms of international law, is outlined. It has been proven that when using the approach to resolving conflicts in legislation, which is based on the priority of international acts over national legislation, the provisions of international acts that have not been ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine in the established order, but contain generally recognized principles and norms of international law, are also applied.

Based on the analysis of the practice of the Court of the European Union, the European Court of Human Rights and national judicial practice in the field of overcoming the conflict between the norms of international and national law, it was established that the priority of norms of international law over national law is a common approach. It was determined that the practice of the European Court of Human Rights contributes to overcoming conflicts in national legislation, taking into account the constitutional principles of the rule of law and convention principles, as well as conclusions regarding their interpretation.

Key words: legal conflict, hierarchy of legislative acts, international law, international agreement, the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court, the European Court of Human Rights.

Вступ.

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ВРУ), є частиною національного законодавства України; укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [1].

Крім того, Конституційний Суд України (далі – КСУ України) у ч. 3-5 ст. 7 визначає, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України [2].

Отже, у разі виникнення колізії між нормами міжнародного та національного законодавства (крім Конституції України) перевага має надаватися нормам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

Водночас, на практиці при застосуванні цього підходу може виникнути низка проблемних питань, зокрема, що до статусу міжнародного договору, коли він не ратифікований, але містить загальновизнані принципи і норми міжнародного права, або якщо Україна приєдналася до міжнародного договору в інший спосіб, ніж прийняття закону ВРУ.

З огляду на зазначене, виникає необхідність у проведенні наукового дослідження окремих питань щодо пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного законодавства в аспекті вирішення колізії у законодавстві.

Літературний огляд. У науковій літературі питання застосування міжнародних договорів як частини національного законодавства вивчали такі науковці як Д. П. Богачук, В. А. Ваграс, І. І. Забокрицький, М. І.

Козюбра, Н. Мад зігон, М. І. Смокович, В. Шаповал та ін. Окремі аспекти згаданої проблематики також досліджувалися автором цієї статті [3; 4, 48].

Водночас поза увагою на уковців залишається низка невирішених проблем на укового та практичного характеру, які потребують на укового дослідження, а саме: статус міжнародного договору та можливість його застосування при вирішенні колізії у законодавстві, якщо такий

договір не ратифікований, але містить загально визнані принципи і норми міжнародного права; можливість застосування міжнародного договору, якщо Україна приєдналася до нього в іншій спосіб, ніж прийняття закону ВР України та ін. Разом з тим, на укове об'єднання цих питань є необхідним для удосконалення підходів до вирішення колізії у законодавстві.

Крім того, постійний розвиток міжнародного права та судової практики, у тому числі практики ЄСПЛ, потребує актуалізації на укових підходів до вирішення питання щодо пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного законодавства в аспекті вирішення колізії у законодавстві.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є з'ясування особливостей застосування судами підходу пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного права для вирішення колізії у законодавстві. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) визначити конституційно-правову основу застосування підходу пріоритетності норм міжнародного права над нормами національного права, а також дослідити відповідну практику ЄСПЛ при вирішенні колізії у законодавстві; 2) окреслити коло дискусійних питань у сфері визначення можливості застосування міжнародного акту у разі, коли такий акт не ратифікований, але містить загально визнані принципи і норми між-

народного права; 3) провести аналіз практики Європейського суду справедливості (Суд ЄС), Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та національної судової практики у сфері подолання колізії між нормами міжнародного та національного права.

Матеріали і методи. Методологічною основою проведення цього дослідження стала об'єктивно існуюча впорядкована система наукових методів (гносеологічний, логічний, евристичний, комунікативний, прогностичний та інші), а також принципів антропологізму, актуальності, історичності, системності, об'єктивності, доступності викладу матеріалу та конструктивності.

При цьому застосована методологія дослідження враховує підхід до діалектики на укових досліджень та, в першу чергу, трьох основних законів діалектики (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, заперечення заперечення); забезпечує використання в усіх складових логічного методу (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування тощо); приділяє значну увагу питанням порівняння українського та іноземного законодавства (це зумовлено відносно автономним становищем різних правових систем).

Практичною основою цього дослідження є Конституція та закони України, міжнародні акти, судова практика Верховного Суду (ВС) та ЄСПЛ, Суду ЄС, рішення Конституційного Суду України. Результати дослідження та їх обговорення поширеним у вітчизняній судовій практиці є підхід до вирішення колізії у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності норм міжнародних договорів над національним законодавством за умови, що ВР України надано згоду на обов'язковість таких договорів.

Конституційно-правовою основою такого підходу є ст. 9 Конституції України, відповідно до якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною національного законодавства України;

укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Ці конституційні положення знайшли своє закріплення у ст. 3 КАС України, ч. ч. 1 та 2 якої передбачають, що порядок здійснення адміністративного судочинства встановлюється Конституцією України, цим Кодексом та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ; якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору.

Отже, при наявності колізії між нормами закону та міжнародного договору, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, останні мають пріоритет. Такий висновок також узгоджується з положеннями ч. 2 ст. 19 Зак

ону У країни «Про міжнародні договори У країни», відповідно до якої, якщо міжнародним договором України, який набув чинності в установленому порядку, встановлені інші правила, ніж ті, які передбачено законодавством У країни, то застосовуються правила міжнародного договору України [5].

Положення про пріоритетність норм міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, закріплена у низці кодексів, зокрема, у ч. 2 ст. 10 Цивільного кодексу У країни [6], п. 3.2 ст. 3 Податкового кодексу У країни [7], ч. 2 ст. 13 Сімейного кодексу У країни [8] та ін. До того ж у ч. 3 ст. 4 Бюджетного кодексу У країни визначено, що у разі, якщо на ратифікацію подають міжнародний договір У країни, виконання якого потребує ухвалення нових або внесення змін до чинних законів У країни, що регулюють бюджетні відносини, проекти таких законів подають на розгляд ВРУ разом з проектами законів про ратифікацію і ухвалюють одночасно [9].

У науковій літературі досить поширеним є питання про порядок застосування міжнародного акту у разі, коли ВРУ надала згоду на його обов'язковість. Зокрема, деякі науковці вважають, що положення про ратифікований ВРУ міжнародний договір повинні безпосередньо застосовувати вітчизняні правоохоронні органи.

В об'єднанні цієї думки наводиться той аргумент, що Конституція У країни, на відміну від конституцій інших держав (наприклад, ст. 91 Конституції Польської Республіки визнає, що міжнародний договір застосовується безпосередньо, якщо його застосування не залягає від ухвалення закону [10]), не містить будь-яких застережень з цього приводу [11, с. 61].

Подібної думки дотримуються й інші науковці. Так, В. А. Ватрас, зазначаючи, що юридична природа міжнародних договорів має подвійний характер, тобто вони водночас можуть виступати як державні міжнародного права, так і як державні національного права в тій чи іншій галузі. У зв'язку з цим, якщо У країна взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання, уклавши той чи інший договір, останній не лише стає частиною нашого національного законодавства, а й за ознакою нормативності має перевагу над іншими актами законодавства [12, с. 166].

І. І. Забокрицький, досліджуючи проблеми правового статусу міжнародних договорів У країни у системі державних конституційних прав У країни, доходить висновку, що здійснення ратифікації шляхом прийняття ВРУ відповідного закону, по суті, трансформує міжнародний договір у закон (наданий вищий ієрархічний статус під час вирішення потенційних конфліктів при застосуванні правових норм), а також легітимізує його прийняття. ВРУ як єдиний законодавчий орган виконує представницьку функцію, в якій сполучаючи ідею представницької демократії, оскільки в У країні єдиним державним органом є народ та лише він, здійснюючи свою волю владу через створені державні органи, вирішує, яким саме нормам надавати статус

закону [13, с. 72]. При цьому, історично основою принципу добро совісного виконання міжнародних зобов'язань є принцип «*pacta sunt servanda*», який вважається його центральним елементом та ядром, а також самостійною засадою прав міжнародних договорів [14, с. 182]. З огляду на міжнародну засаду «*pacta sunt servanda*», будь-яка держава об'єктивно повинна дотримуватися норм міжнародного права незалежно від способу їх імплементації [15, с. 35].

В У країні цей принцип знайшов своє закріплення у ст. 15 Закону У країни «Про міжнародні договори У країни», відповідно до якої чинні міжнародні договори У країни підлягають сумлінному додержанню У країною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного додержання міжнародних договорів У країна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України не ухилялись від виконання своїх зобов'язань за цими договорами [5].

Водночас, деякі науковці вказують на неможливість безпосереднього застосування міжнародних норм без імплементації їх у національне законодавство. Зокрема, за теорією Г. Кельзена, практика застосування міжнародних норм найчастіше не допускає введення їх безпосередньо, а вимагає їх адаптації у внутрішньодержавному правопорядку, а тому, якщо акти внутрішнього права суперечать міжнародному, то вони повинні бути скасовані [16, с. 317].

Зі змісту ч. 1 ст. 19 Закону У країни «Про міжнародні договори У країни», відповідно до якої чинні міжнародні договори У країни, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [5], вбачається, що

спеціальної імплементації по ложен міжнародного ак та у норми національного законодавства не вимагається.

Використовуючи підхід до вирішення колізій у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності міжнародних актів над національним законодавством, виникає питання про те, чи може бути застосований такий підхід у разі, якщо по ложення міжнародних актів не ратифіковані ВРУ у встановленому порядку, а містять загальновизнані принципи і норми міжнародного права.

Переважа більшість науковців до тримуються точки зору про те, що колізія між нормами міжнародних актів та національного законодавства вирішується на користь перших виключно у випадку ратифікації міжнародних договорів ВРУ [17, с. 24; 18; 13, с. 73].

Разом з тим, деякі науковці вважають, що загальновизнані принципи й норми міжнародного права, як і міжнародні договори, становлять частину національної правової системи та мають пріоритет над національним законодавством України [19, с. 264]. Зокрема, О.В. Задорожній зазначає, що такий підхід обумовлений дією принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, який полягає у покладенні на держави зобов'язку належним чином виконувати зобов'язання, взяті ними відповідно до Статуту ООН, відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів [20, с. 247].

Питання застосування міжнародних договорів у судовій практиці свого часу було узгайовано у Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 р. № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя». Крім загальних положень про те, що чинні міжнародні договори України застосовуються з судами при здійсненні правосуддя із зазначенням у мотивувальній частині судового рішення норм цього міжнародного договору (п. 8), Постанова № 13 також уточнює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ у формі ратифікації, та договори, які не потребують ратифікації й за твер-

джені у формі укладу Президентом України або постанови Кабінету Міністрів України, є частиною національного законодавства України. У зв'язку із цим суди при застосуванні міжнародних договорів України під час здійснення правосуддя мають враховувати, що частиною національного законодавства слід розглядати не тільки ратифіковані ВРУ міжнародні договори України, а й ті міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано в інших формах, погоджених статтями, наприклад, шляхом «підписання», «прийняття», «за твердження» і «приєднання», за допомогою яких держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору (п. 2).

Крім того, у п. 4 Постанови № 13 наголошено, що при здійсненні правосуддя суди мають враховувати, що існує пріоритет міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, над національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України, тобто якщо такий міжнародний договір встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України [21].

На підтвердження пріоритету у норм міжнародних договорів над нормами національного законодавства також слід навести висновки, що містяться у Доповіді Венеціанської комісії № 512/2009 «Про вержовенство права» (прийнята на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р.), відповідно до яких елементами вержовенства права є, крім іншого, до тримання державою як її міжнародно правових зобов'язків, так і тих, що обумовлені національним правом (п. 37) [22].

Додатково у п. 6 Коментарів щодо Бангальорських принципів єдності судів визнається, що статус міжнародного права в межах національної правової системи, як правило, визначається національним правом. Зокрема, якщо перевагу має моністична теорія, норми міжнародного і національного права щодо одного й того ж питання діють паралельно, а в разі колізії між ними переважну силу має міжнародне право. Якщо ж у державі віддають перевагу дуалістичній теорії, то міжнародне право та національне право діють як дві окремі системи права, що регулюють різні питання. Тим не менше, багато держав визнають та до тримуються основоположних прав людини і свобод як зобов'язок своєї вимоги або ж у будь-якому випадку як

таких, що впливають на процес встановлення норм національного права [23, с. 24]. Водночас, застосовуючи підхід до пошуку олізії у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності норм міжнародного права над національним законодавством, важливо також враховувати положення ч. 2 ст. 9 Конституції України, відповідно до яких укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Крім того, відповідно до ст. 18 Основного Закону України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Додатково стаття 151 Конституції України передбачає, що Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорок а п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає

висновки про відповідність Конституції України чинних

міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Отже, найвищий щабель в ієрархічній системі держави усталеною традицією займає конституція, а загально визнані норми міжнародного права й норми міжнародних договорів, не залежно від їхнього рангу, у цій ієрархічній системі містяться нижче конституції [11, с. 72; 24, с. 88].

Питання пошуку олізії між нормами міжнародного та національного права вирішувалось також Судом ЄС. Зокрема, у п. 1 резолютивної частини рішення у справі «Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration» № 26/62, в якій заявник оскаржував стягнення з його компанії великих митних платежів за перевезення окремих груп товарів з Німеччини до Нідерландів у супереччю з положеннями ст. 12 Договору про ЄС, Суд ЄС

дійшов висновку, що у разі колізії між нормою європейського права і національного права має застосовуватися перша. Цей висновок ґрунтувався на тому, що національний суд не може надавати шкідливі права у ЄС шляхом застосування норми національного права, яка суперечить європейському праву [25].

В іншій справі «Flaminio Costa v E.N.E.L.» № 6/64 у своєму рішенні Суд ЄС визнав про типовим рішенням Конституційного Суду Італії від 24.02.1964 і 07.03.1964, в яких, виходячи з положень ст. 80 Конституції Італії, що до обов'язкової ратифікації деяких видів міжнародних договорів та теорії дуалізму, Суд зазначив, що усталені міжнародні документи мають силу лише настільки, наскільки вони залягають від акта ратифікації та заходів щодо імплементації. Суд ЄС у резолютивній частині рішення вказав, що член Співтовариства не може пропонувати прийнятому та схваленому ним правопорядку в ласні односторонні дії та акти, мотивуючи цей висновок тим, що держави-учасниці передали Співтовариству суверенні права,

а отже, і верховенство в окремих галузях. Таким чином, за висновком Суду ЄС, принцип верховенства європейського права означає, що воно має вищу юридичну силу за всі національні нормативно-правові акти не залежно від часу їх прийняття [26].

Отже, за позицією Суду ЄС у разі колізії між нормою європейського права і національного права має застосовуватися перша. Аналогічний підхід застосовано ЄСПЛ під час вирішення колізій між нормами національного законодавства та положеннями законодавства ЄС.

Наприклад, розглядаючи справу «Grzeda v. Poland» (заява № 43572/18), в якій заявник скаржився на відмову в допуску до суду для оскарження до строкового припинення його повноважень на посаді члена Національної ради прав осуддів, як ємало місце з огляду на проведення судової реформи, внаслідок якої було змінено законодавство, ЄСПЛ у п. 348 рішення зазначив, що згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів держава не може посилаватися на своє національне законодавство, зокрема конституцію, як виправдання недотримання ним міжнародно-правових зобов'язань і недотримання принципу верховенства права [27].

Вищенаведена позиція ЄСПЛ обумовлена особливою природою прав а ЄС, як є прав овою системою наднаціонального х арактеру із прит аманними їй специфічними інструментами т а ме ханізмами прав ової інтеграції, що вик ористовуються не тільки в середині ЄС – між йог о держав амичленами, а й т ранспонуються на з овнішньополітичну с феру , на відно сини ЄС із т ретіми країнами. Прикладом о станнього можуть слугув ати по ложення уг од про асоціацію про необхідність ада птації націона льного зак онодавства т ретіх країн до *acquis* ЄС, а т акож спо соби, за допо могою яких Союз заохочує такі гармонізаційні заходи [28, с. 7-8].

У націона льній с удовій прак тиці для по долання к олізій між по ложеннями міжнaro дних т а націона льних ак тів, як правило, т акож заст осовується підхід що до пріоритетності перших. Наприклад, у по станові від 20 лю того 2020 р. у справі № 813/52/13-а, в якій вирішув ався спір про прав о органу місцевого с амоврядування на зв ернення до с уду , ВС з по силанням, з окрема, на по ложення ст . 9 К онституції України, ст . 3 КА С У країни, ст . ст . 15, 19 Зак ону У країни «Про міжнaro дні дог овори У країни», наг олосив на необхідності врах ування с удами по ложень міжнaro дних дог оворів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ [29], з ог ляду на вище зазначене, С уд заст осував до спірних

правовідносин по ложення Європейськ ої х артії місцев ого самоврядування (ра тифікована відповідно до Зак ону У країни від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР) про те, що місцев е самоврядування озна чає прав о і спро можність органів місцевого с амоврядування в межах зак ону з дійснювати регулювання т а управ ління с уттевою частк ою пу блічних справ, під в ласну відповіда льність, в інтере сах місцев ого населення (ч. 1 ст . 3); повнов аження, якими наділяю ться органи місцев ого с амоврядування, як правило, м ають б ути повними і виклю чними; в они не мо жуть ск асовуватися чи обмежуватися іншим цент ральним або регіона льним органом, якщо це не пере дбачено зак оном (ч. 4 ст . 4); органи місцевого с амоврядування м ають прав о вик ористовувати

засоби прав ового захист у для заб езпечення вільног о з дійснення св оїх повнов ажень і вим агати пов аги до принципів місцевого с амоврядування, які закріплені в к онституції чи національному законодавстві (ст. 11) [30].

Крім т ого, ВС по слався на гарантії місцев ого с амоврядування, визна чені у Вс есвітній декларації місцев ого самоврядування (прийнят а XXVII К онгресом Міжнaro дного союз у міс цевої в ладі (International Union of Local Authorities; IULA) 26 в ересня 1985 р. у м. Ріо-де-Ж анейро (Бразилія), а т акож Європейській Хар тії міст (Charte urbaine europeenne) (прийнят а По стійною к онференцією міс цевих і регіона льних органів в ладі Європи Ради Європи (Congress of Local and Regional Authorities; CLRA) 18 березня 1992 р. у м. Страсбург (Франція).

Також згідно із з обов'язаннями, які взяті відповідно до ст атей 4, 6 т а 14 У годи про асоціацію між У країною, з о днієї ст орони, т а Європейським Союз ом, Європейським спів товариством з а томної енергії і їхніми державами-членами, з іншої ст орони (ра тифікована згідно із Законом У країни № 1678-VII від 16 в ересня 2014 р.; да лі – Угода про асоціацію з ЄС) [31], У країна прагне з міцнення поваги до демок ратичних принципів, в ерховенства прав а та доброг о врядув ання; заб езпечує ст абільність і дієвість демократичних інстит уцій; гарант ує прав а лю дини і о сновоположні св ободи, а т акож дбає про з міцнення с удової владі та підвищення її ефективності.

З ог ляду на вище зазначене, ВС зробив виснов ок про наявність в органу місцевого с амоврядування у справі № 813/52/13-а повноважень щодо звернення до суду . Крім т ого, у по станові від 1 1 гр удня 2018 р. у справ а № 910/8122/17, ВП ВС заст осувала розширене т лумачення положень КА С У країни що до до ступу до с уду в ек ологічних спорах, зазна чивши, що міжнaro дним док ументом, який закріпив з обов'язання держав у с фері до ступу до правосуддя в ек ологічних справ ах, ст ала Орх уська к онвенція (ра тифіковано Зак оном У країни № 832-XIV від 6 липня 1999 р.), т ому її по ложення відповідно до ст . 9 К онституції У країни є нор мами прямої дії, а по ложення націона льного зак онодавства про проце дури і ме ханізми с удового

захисту пор ушених прав та інтере сів мо жуть лише їх к онкретизувати [32]. Такі висновки покладено в о снову , з окрема, Окремої ду мки с удді К асаційного адмініст ративного с уду у складі ВС на ухв алу ВС від 24 гр удня 2019 р. у справі № 9901/41 1/19 за поз овом міськ ої ради до ВР У про визнання про типравною т а не чинною по станови відповіда ча про вне сення з мін в адмініст ративно-територіальний устрій Львів ської об

ласті [33]. В Окремій думці від 9 січня 2020 р. висловлено не згоду із закриттям провадження у зазначеній адміністративній справі з огляду на те, що, на думку Суду, викладені у позовній заяві вимоги не підлягають судовому розгляду [34].

Іншим прикладом є постанови від 10 вересня 2019 р. у справі № 820/688/16, яка стала осудом захисту територій Національного природного парку. Розглядаючи цю справу, ВС поклав в основу мотивування судового рішення не тільки норми національного законодавства, але й застосував положення міжнародних договорів, зокрема: Конвенцію про охорону в селівній культурній і природній спадщини (16 листопада 1972 р., м. Париж, Франція;

ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 4 жовтня 1988 р. № 6673-XI), Конвенцію про охорону біологічного різноманіття (5 травня 1992 р.,

м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія; ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 р. № 257/94-ВР); Конвенцію про охорону дикої фауни і флори та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція) (19 вересня 1979 р., м. Берн, Швейцарія; ратифікована Законом України від 29 жовтня 1996 р. № 436/96-ВР), а також Європейську ландшафтну конвенцію (20 жовтня 2000 р., м. Флоренція, Італія; ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 р.

№ 2831-ІV).

Крім того, визнаючи поняття «національний природний парк», ВС наголосив, що ця категорія природно-заповідного фонду в Україні та світі, означає територію, звичайно визначену у законі та закріплену у державній власності, що охороняється від більшості типів людської діяльності та забруднення. Національний парк є природоохоронною територією категорії II згідно з визначенням Міжнародного союзу охорони природи (МСОП; англ. International Union for Conservation of Nature, IUCN) – міжнародна організація, метою якої є збереження природних ресурсів. На відміну від заповідників та природних резервів, де заборонена майже будь-яка діяльність людини, оскільки з цілей створення наці-

ональних парків є відпочинок, тому у парках дозволяється відвідування туристів та перебування на своїх територіях за певними умовами [35]. З огляду на вище зазначене, ВС задовольнив касаційні скарги Національного природного парку та Міністерства екології та природних ресурсів України, скасувавши судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову, залишивши таким чином за відповідною територією статус Національного природного парку.

Аналогічний підхід до толумачення правових норм та вирішення колізій у законодавстві застосовано у постанові ВС від 14 травня 2020 р. у справі № 316/1416/17 [36]. В іншій справі № 804/3566/17, яка стала осудом порушення трудового законодавства зі стосовно суб'єкта господарювання, ВС у постанові від 27 жовтня 2020 р. застосував ст. 12 Конвенції Міжнародної організації праці № 81 1947 р. (далі – Конвенція МОП № 81) про інспекцію праці у промисловості й торгівлі, ратифікованої Законом України від 8 вересня 2004 р. № 1985-ІV, яка визначила права та обов'язки інспекторів праці.

На підставі аналізу положень ст. 12 Конвенції МОП № 81 ВС дійшов висновку, що на Держпраці відповідно до цієї Конвенції покладено повноваження зі здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства про працю, а тому Держпраці, встановивши в ході позапланової перевірки, яка була призначена у зв'язку з відповідністю до закону, порушення законодавства про працю з питань, які не були предметом перевірки, однак є типовими для всіх працівників, та безпосередньо осудуються правопорушення, яке зумовило призначення позапланової перевірки, має право винести припис та застосувати фінансову відповідальність до винної особи [37].

ВС також врахував положення міжнародних договорів для урегулювання деяких спорів, що виникають з пенсійних правовідносин. Наприклад, у постанові від 31 липня 2019 р. у справі № 750/10916/16-а, яка стала осудом призначення пільгової пенсії для осіб, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, прирівняних до них, ВС застосував до спірних правовідносин ст. 3, 6 Угоди про гарантії прав громадян держав учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1993 р. (далі – Угода), відповідно до якої в сім'ї рати, пов'язані зі здійсненням пенсійного забезпечення за цією Угодою, несе державу, що надає забезпечення; призна-

чення пенсій громадянам держав учасниць Угоди проводиться за місцем проживання. Крім того, ВСУ керувався положеннями ст. 1 Тимчасової угоди про гарантії прав громадян, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, які прирівняні до районів Крайньої Півночі в галузі пенсійного забезпечення від 15 січня 1993 р. (далі – Тимчасова угода), яка безпосередньо визначила вимоги до осіб (статусу та віку) для набуття ними права на відповідний вид пенсії.

На підставі аналізу вище зазначених положень міжнародних договорів, ВСУ зазначив, що нормативний підхід до розуміння норм права, що регулюють відносини призначення, перерахунку і виплати пенсій, в поєднанні з конституційними положеннями про пріоритет міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, які встановлюють інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про пенсійне забезпечення, дає можливість дійти висновку про те, що особи, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, які прирівняні до районів Крайньої Півночі, мають право на призначення пенсії за віком у разі настання умов (досягнення віку, на працювання стажу), за яких відповідно до

положень ч. 1 ст. 1 Тимчасової угоди виникає право на призначення такої пенсії на пільгових умовах. У контексті спірних прав відносин, ВСУ встановив, що необхідними умовами для пільгового пенсійного забезпечення осіб, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, які прирівняні до районів Крайньої Півночі, є набуття тими особами певного пільгового стажу.

Враховуючи, що суди попередніх інстанцій не перевірили наявності такого стажу у позивача, суд касаційної інстанції частково задовольнив касаційну скаргу Управління Пенсійного фонду, скасував судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції для з'ясування відповідних обставин [38].

Також у справі № 678/522/17, яка статосувалась перерахунку та виплати пенсії із врахуванням заробітної плати за період з 1 червня 1989 р. до 31 жовтня 1992 р. в радянських карбованцях з переведенням в гривню, а з 1 листопада 1992 р. до 31 травня 1994 р. в рублях, з переведенням по курсу НБУ в гривню на дату призначення пенсії, з врахуванням виплачених раніше сум, ВСУ застосував ст. 6 Угоди, відповідно до якої для встановлення права на пенсію, в тому числі пенсію на пільгових умовах і за вислугу років, громадянам держав – учасниць Угоди враховується трудовий стаж, набутий на території будь-якої з цих держав, а також на території колишнього утворення за час до набуття чинності цієї Угоди [39].

Отже, у національній судовій практиці сталим є підхід, відповідно до якого міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ або які ратифіковані іншим способом, передбаченим законом, мають пріоритет над нормами національного законодавства (крім Конституції України), а їх застосування здійснюється з урахуванням умов у разі виникнення колізій між нормами міжнародного та національного права або за відсутності у національному законодавстві норм, що регулюють відповідні правовідносини.

Вирішуючи проблему існування колізій між нормами міжнародного та національного права, необхідно зазначити, що сформульований у ст. 9 Конституції України підхід до співвідношення відповідних норм не можна вважати доконалим з огляду на те, що відповідно до цього підходу тільки ті міжнародні договори, які ратифіковані ВРУ, стають частиною національного законодавства та мають пріоритет над нормами інших актів національного законодавства.

Водночас, за змістом ст. 13 Закону України «Про міжнародні договори України» не усі міжнародні договори потребують ратифікації шляхом прийняття відповідного закону ВРУ, оскільки до деяких видів міжнародних договорів Україна може приєднатися шляхом прийняття рішень у формі указу Президента України або по постанові Кабінету Міністрів України.

Звертаючи увагу на цю проблему, Ю. Волюшин та О. Стельцова пропонують удосконалити визначений у ст. 9 Конституції України підхід до визначення співвідношення міжнародного та національного права, що одночасно сформулюють підґрунтя для імплементації Угоди про асоціацію, зокрема, шляхом: 1) закріплення переваги (примату) на легітимним чином імплементованих міжнародно-правових норм перед національним правом України (крім Конституції України, якій у національній правовій системі має належати безумовне верховенство і пріоритет); 2) врегулювання питання застосування в Україні інших дж

ерел міжнародного права (пере дусім загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, а також актів міжнародних

організацій); 3) конкретизації форми висловлення згоди на обов'язковість (способи імплементації) міжнародного договору для України; 4) визначення місця в ієрархії нормативно-правових актів міжнародних договорів України;

5) розширення кола суб'єктів імплементації міжнародних

договорів і відповідно регламентації статусу та ієрархічності міжурядових і міжвідомчих договорів [28, с. 15]. Розглянуті вище підходи до подолання колізії у законодавстві слід також доповнити таким підходом як застосування практики ЄСПЛ для урегулювання спірних прав відносин за наявності відповідних підстав для цього, зокрема, й за наявності колізії у національному законодавстві.

Зокрема, деякі науковці заважають, що критеріями застосування практики ЄСПЛ для урегулювання спірних відносин можуть бути наступні: наявність певної правової проблеми, яку у неможливо вирішити без застосування практики ЄСПЛ; наявність прогалини в чинному законодавстві України та колізія норм чинного законодавства України (колізія законодавчих актів, колізія норм одного нормативно-правового акта) [40].

Крім того, слід врахувати, що відповідно до ст. 1 Конвенції Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, передбачені цією Конвенцією. Як закріплено у ст. 32 Конвенції, її положення тлумачаться і конкретизуються в рішеннях ЄСПЛ («Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд»).

Відповідно до ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [41] договір повинен тлумачитись добро совісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору; для цілей тлумачення договору контекст охоплює, крім тексту, преамбулу й додати; поряд з контекстом враховуються, зокрема, наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення.

Дотого ж Конституційний Суд України у своїх рішеннях постійно наголошує на необхідності врахування приписів чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховній Раді України, та практики тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна (абз. 3 пп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 [42], абз. 1 пп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 4 квітня 2018 р. № 3-рп/2018 [43], абз. 1 пп. 2.8 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2018 р. № 7-рп/2018 [44]).

Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 7 лютого 2019 р. Основний Закон України (Преамбула, ст. ст. 85, 102 та 106) доповнено, зокрема, положеннями про європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського курсу України [45].

Вищезазначений висновок узгоджується з положеннями ч. 2 ст. 6 та ч. 1 ст. 7 КАС України, якими передбачено, що суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховній Раді України, та застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ. Крім того, Закон України «Про судочність і статус суддів» [46] встановлює, що правосуддя в Україні здійснюється на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів та спрямоване на забезпечення права кожного на справедливий суд.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [47] суди застосовують як джерело права при розгляді справ положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, а також практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини.

Отже, практика ЄСПЛ може бути використана для подолання колізій у національному законодавстві з урахуванням конституційних засад верховенства права та конвенційних принципів і висновків щодо їх тлумачення.

Висновки

1. Поширення у вітчизняній судовій практиці є під-

хід до вирішення колізій у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності норм міжнародних договорів над національним законодавством за умови, що ВР У надано згоду на обов'язковість тих договорів, тобто при наявності колізії між нормами закону та міжнародного договору, згода на обов'язковість яких надана ВР У, останні мають пріоритет;

застосування норм міжнародного договору здійснюється судами у разі виникнення колізій між нормами міжнародного та національного права; конституційно-правовою основою такого підходу є ст. 9 Конституції України, відповідно до якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР У, є частиною національного законодавства України; укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР У або які ратифіковані іншим способом, передбаченим законом, мають пріоритет над нормами національного законодавства (крім Конституції України);

їх застосування здійснюється з судами у разі виникнення колізій між нормами міжнародного та національного права або за відсутності у національному законодавстві норм, що урегульовують відповідні правовідносини.

2. За загальним правилом, при використанні підходу до

вирішення колізій у законодавстві, що ґрунтується на пріоритетності міжнародних актів над національним законодавством, застосовують також положення міжнародних актів, що не ратифіковані ВР У у встановленому порядку, проте містять загально визнані принципи і норми міжнародного права.

3. Для подолання колізії у законодавстві суди застосо-

вують також практику ЄСПЛ для врегулювання спірних правовідносин на підставі положень ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, ч. 2 ст. 6 КАС України, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; практика ЄСПЛ сприяє подоланню колізій у національному законодавстві з урахуванням конституційних засад верховенства права та конвенційних принципів, а також висновків щодо їх тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

3. Берназук Я. Особливості застосування критерію «якості закону» під час вирішення публічно-правових спорів. Право і суспільство. 2020. № 5/2020. С. 6-14.

4. Берназук Я. О. Принцип належного урядування (good governance): національна та європейська судова практика. Науковий

вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 64. С. 189-197.

5. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

6. Ци вільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. По датковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
10. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r . URL : <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
11. Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М. та ін. Конституційне право: підручник; за загальною редакцією М. І. Козюбри.
К. : Ваіте, 2021. 528 с.
12. Ватрас В. А. Місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права. Приватне право і підприємництво .
2015. Вип. 14. С. 164-168.
13. Забонрицький І. І. Проблеми правового статусу міжнародних договорів України у системі джерел конституційного права України.
Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 825. С. 69-78.

14. Богатчук Д. П. Нормативне закріплення принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань та його співвідношення з

нормою «pacta sunt servanda». Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36(2). С. 179-182.

15. Мадзігон Н. Міжнародне гуманітарне право як частина національного права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної

Ради України. 2017. № 5. С. 32-36.

16. Kelsen H. Les Rapports de Systeme Entre le Droit Interne et le Droit International Public. Recueil de Cours. 1926 (IV). T. 14. 105 p.

17. Сидоркович М. І. Проблеми визначення юридичної сили нормативно-правових актів під час вирішення адміністративних спорів.

Вісник Вищого адміністративного суду України. 2009. № 1. С. 15–26.

18. Шаповал В. Системи національного та міжнародного права і конституційне регулювання. Вісник Конституційного Суду України.

2004. № 2. С. 61-80.

19. Буроменский М. В. К вопросу о действии норм международного права во внутреннем правопорядке Украины. Международное

право как основа современного миропорядка: коллективная монография Liber Amicorum к 75-летию проф. В. Н. Денисова / под ред. А. Я. Мельника, С. А. Мельник, Т. Р. Короткого. Киев-Одесса: Феникс. 2012. С. 251-272.

20. Задо рожній О. В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права :

21. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Вищого спеці -

алізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>.

22. Про верховенство права: доповідь Венеціанської комісії № 512/2009, прийнята на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня

2011 року. URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

23. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів: Управління ООН з наркотиків та злочинності, 2007. URL :

<http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf>.

24. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. Право України. 2009. № 7. С. 88-94.

25. Case of Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration: decision of the Court of EU 05.02.1963, № 26/62. URL :

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>.

26. Case of Flaminio Costa v E.N.E.L.: decision of the Court of EU 15.07.1964, № 6/64. URL :

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006&qid=1654765534848)

[T](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006&qid=1654765534848)

27. Case of Grzeda v. Poland: decision of the European Court of Human Rights, 15.03.2022, № 43572/18. URL :

[https://hudoc.echr.coe.int/](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5C%22Grzeda%20v.%20Poland%22%5C%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5C%22GRANDCHAMBER%22%5D%2C%22CHAMBER%22%3A%5C%22%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5C%222001-216400%22%5D%7D)

[rus#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5C%22Grzeda%20v.%20Poland%22%5C%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5C%22GRANDCHAMBER%22%5D%2C%22CHAMBER%22%3A%5C%22%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5C%222001-216400%22%5D%7D](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5C%22Grzeda%20v.%20Poland%22%5C%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5C%22GRANDCHAMBER%22%5D%2C%22CHAMBER%22%3A%5C%22%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5C%222001-216400%22%5D%7D).

28. Во лошин Ю., Стрельцова О. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: конституційно-правові

аспекти. Слово Національної школи суддів України. 2021. № 4 (37). С. 6-20.

29. Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2020 року у справі № 813/52/13-а. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87759943)

[show/87759943](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87759943).

30. Європейська Хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text)

[show/994_036#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text).

31. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атом -

ної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014. URL :

[https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/984_011#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text).

32. Пост анова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 р. у справа № 910/8122/17. URL : [https://zakononline.com.ua/court-](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78977479)

[decisions/show/78977479](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78977479).

33. У хвала Верховного Суду від 24 грудня 2019 року у справі № 9901/411/19. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86717421)

[show/86717421](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86717421).

34. Ок рема думка судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 9 січня 2020 року на ухвалу Верховного

Суду від 24 грудня 2019 року у справі № 9901/411/19. URL :

<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86828275>.

35. Пост анова Верховного Суду від 10 вересня 2019 року у справі № 820/688/16. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84265850)

[show/84265850](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84265850).

36. Пост анова Верховного Суду від 14 травня 2020 року у справі № 316/1416/17. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89251074)

[show/89251074](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89251074).

37. Пост анова Верховного Суду від 27 жовтня 2020 року у справі № 804/3566/17. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92566310)

[show/92566310](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92566310).

38. Пост анова Верховного Суду від 31 липня 2019 року у справі № 750/10916/16-а. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83379298)

[show/83379298](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83379298).

39. Пост анова Верховного Суду від 14 травня 2020 року у справі № 678/522/17. URL :

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89217187)

[show/89217187](https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89217187).

40. М онаєнко А., Смирнова К. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. Юридична

газета. 2020. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogosudochinstva.html>.

41. Відє нська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL :

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.

42. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text)

[v002p710-16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text).

43. Рішення Конституційного Суду України від 4 квітня 2018 р. № 3-п/2018. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text>.

44. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 р. № 7-п/2018. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text)

[v007p710-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text).

45. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Євро -

пейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>.

46. Про су доустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

47. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

48. Берна зюк Я.О. Шляхи взаємодії норм міжнародного права з національним законодавством України в сучасних політико-право -

вих реаліях // Науковий збірник. Транснаціоналізація міжнародної економіки та пошук шляхів інноваційної співпраці. Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 15 квітня 2008 року. – К.: УДУФМТ, 2008. – С. 14-16.

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)